

The Twelfth Annual Herzliya Conference כנס הרצליה השנתי השנים עשר
הרצליה 2012
HERZLIYA
The Balance of Israel's National Security מאזן החוסן והביטחון הלאומי

מדדי הרצליה 2011 לחוסן לאומי

סיכום ממצאים

מחבר: פרופ' רפי מלניק

נייר עבודה – כנס הרצליה השנים-עשר

פברואר 2012

מדדי הרצליה לחוסן לאומי לשנת 2011 מציגים את הפרדוקס הכלכלי-חברתי¹ של ישראל לשנת 2011. מחד גיסא, חוסנה הכלכלי של ישראל ממשיך להשתפר, על רקע משבר כלכלי מתמשך בעולם; ומאידך גיסא, זו השנה שבה פרצה המחאה החברתית ומאות אלפי ישראלים יצאו לרחובות בסיסמא: "צדק חברתי".

החוסן הכלכלי של ישראל ממשיך להשתפר. הפער בינה לבין המדינות המפותחות ממשיך להצטמצם באופן משמעותי, לאור נסיגתן כתוצאה מהמשבר הכלכלי, שהשלכותיו ממשיכות להשפיע על ביצועיהן, והגדלת הפער מול מדינות האזור. סגירת הפער בין ישראל לבין המדינות המפותחות היא ביטוי להמשך השיפור בממד הכלכלי של ישראל בשנת 2011 מחד, והמשך השלכות המשבר הכלכלי הקשה בשנים האחרונות וההרעה במצבה הכלכלי של אירופה, מאידך. מדד הרצליה לחוסן כלכלי לשנת 2011 שתמציתו מוצגת בלוח 1 להלן מאפשר השוואה כמותית שנתית, בין 31 מדינות (ישראל, 26 מדינות OECD ו-4 מדינות האזור - איראן, ירדן, מצרים וסוריה- והשוואה בכל מדינה על פני זמן. הממד מאפשר לכמת את המיקום היחסי השנתי של כל מדינה במדגם.

חוסנו הכלכלי של המשק בא לידי ביטוי בהתמודדותה המוצלחת של ישראל עם המשבר העולמי. המשק התאושש ממשבר 2008-2009 במהירות וחזר למצב של צמיחה ושל ליצירת מקומות עבודה שהקטינו את שיעור האבטלה. במהלך 2010 נוצרו בישראל כ-100 אלף מקומות עבודה חדשים, ושיעור הבלתי מועסקים ירד לרמתו בערב המשבר. גם ב-2011 למרות ההאטה בכלכלות העולם והחשש שכלכלת העולם תקלע שוב למיתון עולמי בגלל משבר החוב, והחשש מפגיעה ביציבות הפיננסית של אירופה עקב חוסר היכולת של חלק מהמדינות להחזיר את חובותיהן. המשיכה כלכלת ישראל לצמוח ויצרה כ-50 אלף מקומות עבודה חדשים, אף על פי שקצב הצמיחה התמתן מאוד במחצית השנייה של השנה, ושיעור הבלתי מועסקים ירד לכ-5.5 אחוזים.

התפרצות המחאה החברתית בקיץ 2011, על אף השיפור בכל הפרמטרים המקרו-כלכליים, ממחישה כי בהעדר מדיניות חברתית משלימה, הכוללת התמודדות ישירה וממוקדת עם האתגרים החברתיים של ישראל, שיפור כלכלי אינו מחלחל בהכרח לתחום החברתי.

ניתן לקבוע שבשנים האחרונות, ישראל מיטיבה להתמודד עם המשבר העולמי וממשיכה להראות שיפור בפרמטרים המקרו-כלכליים העיקריים. השיפור בכלכלת ישראל בא לידי ביטוי בעליית התוצר והתוצר לנפש, בירידת שיעור הבלתי מועסקים - תוך המשך עליית שיעור ההשתתפות בכוח העבודה, בעליית מחירים בתחום יעד האינפלציה של הממשלה, בעודף בחשבון השוטף של מאזן התשלומים- אף כי העודף הצטמצם במידה ניכרת- ובירידה במשקל החוב הציבורי יחסית לתוצר. כל אלה עומדים בניגוד בולט להתפתחויות ברוב מדינות ה-OECD בהן פרץ משבר חוב כתוצאה מגירעונות פיסקליים שלא ניתן לקיימם בטווח הארוך, ומקשיים פוליטיים שאינם מאפשרים, בשלב זה, למצוא פתרון יסודי למשבר. במהלך המשבר הכלכלי-עולמי הצליחה ישראל לצמצם את הפער הכלכלי אל מול המדינות המתקדמות ולהגדילו בהשוואה למדינות האזור, בהמשך למגמה המסתמנת מאז שנת 2003. השיפור במצבה הכלכלי של ישראל וסגירת הפער בינה ובין מדינות אחרות,

¹ השנה איננו מציגים את הרכיבים החברתי והמשטרי/פוליטי משום שהנתונים המרכיבים אותם מגיעים בפיגור של שנה ולכן אינם משקפים נאמנה את המחאה החברתית של שנת 2011. כמו כן רכיבים אלה מצריכים מחקר נוסף ועדכון מתודולוגי.

העלה את מיקומה. ישראל עברה את ספרד, את אירלנד ואת ניו-זילנד והגיעה ב-2011 למקום ה-18 מבין 31 המדינות הנבדקות (לוח 1 להלן).

למרות השיפור המקרו-כלכלי עומדת ישראל בפני חמרת מצבה החברתי. המחאה החברתית פרצה בתגובה לעלייה חדה במחירי הדיר, לקושי הולך וגובר בהשגת פתרונות דיור לשכבה רחבה של האוכלוסייה - כולל למעמד הביניים; לקיפאון המתמשך של השכר לעובד למול המשך העלייה של התוצר לעובד; עליית התמורה להון על חשבון התמורה לעבודה; עליית שכר החמישונים העליונים וירידה בחמישונים התחתונים תוך התרחבות אי-השוויון בחלוקת ההכנסות של מקבלי השכר; אי-שיפור בתחולת העוני, לאחר התערבות המדינה באמצעות מיסים ותשלומי העברה, על רקע ירידה מתונה בתחולת העוני (לפני התערבות המדינה); מגמות דמוגרפיות בעייתיות המצביעות על עליית משקלן של אוכלוסיות ששיעור השתתפותן בשוק העבודה נמוך²; עליית יוקר המחיה; ולבסוף, ירידה במשקל ההוצאה הממשלתית-אזרחית יחסית לתוצר. הקיפאון בממד החברתי של ישראל הוצג בכנס הרצליה בשנים קודמות ונראה כי המחאה החברתית שפרצה ב-2011 נתנה תוקף למדד זה.

מדדי הרצליה לחוסן לאומי לשנת 2011 מצביעים, אפוא, על פרדוקס המחייב עיצוב של מדיניות כלכלית-חברתית חדשה, שמטרתה העיקרית היא מתן ביטוי חברתי לביצועים המקרו-כלכליים המשופרים של המשק.

שיפור החוסן הכלכלי בשנים האחרונות בא לידי ביטוי בעליית דירוגה של מדינת ישראל על ידי חברת הדירוג סטנדרד&פאוור, אשר הורידה את הדירוג של ארה"ב ושל רוב מדינות אירופה. ההכרה של העולם בביצועי המשק מעידה על כך שהאסטרטגיה המקרו-כלכלית של ממשלת ישראל הצליחה והביאה לצמיחת המשק וליציבות פיננסית. הצמיחה והיציבות הפיננסית מאפשרים התמודדות עם המשבר העולמי תוך פגיעה קטנה יחסית. הסכנה מפני החמרת המשבר הכלכלי בשנת 2012 מחייבת את הממשלה להתמיד במדיניות השומרת על גירעון פיסקאלי נמוך, תוך המשך מגמת הירידה בחוב הלאומי יחסית לתוצר המשק, ואסטרטגיה כלכלית מאוזנת אשר תשפר את ביצועי המגזר הציבורי. בנוסף, יש להציב מדיניות כלכלית-חברתית ארוכת טווח המבוססת על יעדים חברתיים קונקרטיים שיש להתמיד בנחישות להשגתם. אדגיש שוב; יש צורך לגבש מדיניות ממשלתית שתתמודד ישירות עם הבעיות החברתיות, שכן כוחות השוק אינם פועלים בהכרח לכיוון הרצוי בתחום זה. המדיניות החברתית חייבת להשלים את המדיניות הכלכלית. נדרשת מדיניות אקטיבית החותרת בהתמדה לעלייה בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה, ויצרת הפרדה בין אוכלוסייה המסוגלת להצטרף לכוח זה ולצאת ממעגל העוני, לבין אוכלוסייה שאינה מסוגלת לכך, בעיקר קשישים אך גם אוכלוסיות אחרות, בעבורה נדרש טיפול ישיר שימנע את נפילתה מתחת לקו העוני, כל זאת בלי לפגוע בתמריצים הכלכליים למצטרפים לכוח העבודה.

²אוכלוסיית החרדים והנשים המוסלמיות.

Table 1. THE HERZLIYA ECONOMIC INDEX 2011

Rank	Country	Economic Index
1	USA	101.59
2	Japan	71.27
3	Germany	69.56
4	Switzerland	66.64
5	Norway	65.00
6	France	63.95
7	Netherlands	63.75
8	Canada	63.57
9	UK	63.04
10	Italy	61.88
11	Australia	61.38
12	Belgium	61.13
13	Austria	60.79
14	Sweden	60.69
15	Denmark	60.44
16	Korea, Rep	59.71
17	Finland	57.84
18	Israel	57.51
19	Spain	56.77
20	New Zealand	56.65
21	Ireland	54.50
22	Portugal	49.71
23	Greece	48.74
24	Egypt	48.44
25	Hungary	48.33
26	Poland	44.11
27	Turkey	43.17
28	Czech Rep	42.08
29	Iran	38.22
30	Jordan	33.92
31	Syria	33.77